

SUVERENITET U SAVREMENO DOBA

Apstrakt: Ovaj tekst se bavi pitanjem granica, transformacija i opstanka nacionalnog suvereniteta u XX i XI veku s obzirom na udruživanje nacionalnih država u međunarodne organizacije i vojne saveze i s obzirom na globalizaciju, transnacionalne i nadnacionalne fenomene. Međuzavisnost udruženih država smanjuje njihovu nezavisnost, a širenje transnacionalnih fenomena izmiče kontroli nacionalne države, tako da je nacionalni suverenitet doveden u pitanje i zaslužuje da se ponovo ispita. Prvo ćemo se osvrnuti na Kantov projekat za večni mir koji predviđa i inspiriše udruživanje država u savremeno doba, zatim ćemo se baviti suverenitetom nacionalnih država s obzirom na njihovo članstvo u međunarodnim organizacijama i vojnim savezima koji su stvoreni u dvadesetom veku i na kraju s obzirom na globalizaciju i regionalno udruživanje država.

Ključne reči: nacionalni suverenitet, nacionalna država, demokratska legitimacija, nezavisnost, međuzavisnost i saradnja, međunarodne organizacije, globalizacija, pravo na intervenciju i mešanje.

Ovaj rad se bavi pitanjem da li nacionalni suverenitet postoji u savremeno doba i, ako postoji, koje su njegove granice i transformacije. Savremeno doba je doba globalizacije, u koje je usled liberalizacije razmene i kretanja i usled razvoja transnacionalnih fenomena dovedeno u pitanje sve što je nacionalno pa i suverenitet. Interesuju nas granice nacionalnog suvereniteta na međunarodnoj sceni i u odnosu na transnacionalne fenomene. S jedne strane imamo predstavu međunarodne scene na kojoj nacionalne države postoje jedna pored druge i svaka svojim sredstvima brani svoja prava i svoje interese. Niko nema prava da se umeša u unutrašnje poslove jedne države. Države ne podležu zajedničkom pravu koje je iznad njih i koje reguliše njihove odnose. U tom smislu je suverenitet vezan za pravo svake države da pribegne sili i ratu da bi zaštitila svoju političku nezavisnost i svoj teritorijalni integritet. Sukobljene strane često obe mogu da se pozivaju na suverenitet da bi opravdale svoje zahteve, bilo da se ti zahtevi odnose na teritoriju, nezavisnost jedne nacije ili jedinstvo jedne države. Interesuje nas pitanje granica suverente-

ta, to jest nezavisnosti i prava jedne nacije da raspolaže sobom, na međunarodnom planu. S druge strane, svedoci smo razvijanja nadnacionalnih i transnacionalnih fenomena koji prevazilaze nacionalnu državu i nacionalni suverenitet i tako ih dovode u pitanje. Vidimo da danas izvesne države intervenišu i upotrebljavaju silu na teritoriji drugih država i da se takve intervencije smatraju legitimnim. U savremeno doba, da bi odolele izazovu globalizacije, da bi obezbedile sebi mir, sigurnost i ekonomski napredak, nacionalne države se udružuju i prihvataju određene univerzalne pravne principe i norme koji su iznad njih. Ovi principi osuđuju rat kao sredstvo za rešavanje sporova između država i odobravaju određene oblike vojne intervencije bez saglasnosti države u kojoj se interveniše. Treba ispitati da li postoji protivrečnost između nacionalnog suvereniteta i prava na intervenciju i mešanje, drugim rečima postaviti pitanje granica suvereniteta u odnosu na transnacionalne i nadnacionalne fenomene. Treba ispitati takođe da li nacionalni suverenitet država koje su udružene i zavisne jedne od drugih nestaje, ograničava se ili opstaje.

Osvrnućemo se na problem suvereniteta prvo u Kantovom projektu za večni mir koji podrazumeva stvaranje slobodnog saveza država i koji predviđa i inspiriše udruživanje država u savremeno doba. Zatim ćemo razmotriti granice suvereniteta s obzirom na članstvo država u međunarodnim organizacijama i vojnim savezima stvorenim u dvadesetom veku, i konačno s obzirom na globalizaciju i regionalno udruživanje država.

Pre nego što pređemo na razmatranje podsetimo se ukratko šta su nacionalna država i nacionalni suverenitet. Nacionalna država je vrsta političke organizacije koja preovlađuje u XIX i XX veku u Evropi i Sjedinjenim Američkim državama i koja predstavlja osnovnu političku jedinicu u međunarodnim odnosima. Demokratska nacionalna država kakva je nastala posle Engleske, Francuske i Američke revolucije je teritorijalna država s precizno određenim granicama i karakteriše je nacionalni suverenitet, koji država sprovodi na sve stanovnike svoje teritorije. Suverenitet je vlast, to jest moć kvalifikovana pravom. Suverenitet je vlast koja pripada državi, javnom i pravnom licu koje drži monopol legitimne sile i pozitivnog prava na celoj svojoj teritoriji i u odnosu na sve stanovnike koji je naseljavaju. Posle liberalnih revolucija država se ne identifikuje više s kraljem nego s nacijom, a državni suverenitet s nacionalnim suve-

renitetom. Nacionalni suverenitet je suverenitet države, suverenitet nacije inkarnirane u državi. Nacionalni suverenitet je državni suverenitet čiji izvor legitimacije je nacija, državni suverenitet s demokratskom legitimacijom.

Suverenitet nacionalne države ima unutrašnji i spoljašnji aspekt. Unutrašnji aspekt suvereniteta nacionalne države je autonomija. Narod kao nacija je autor zakona koji su mu namenjeni. Autodeterminacija povlači odgovornost nacije za svoje odluke. Nacija kao izvor suvereniteta je sredstvo legitimacije vlasti. Međutim nacija je apstrakcija koja ne može da bude direktni nosilac zakonodavne vlasti, pa je ova vlast delegirana predstavnicima koji interpretiraju i izražavaju volju nacije i sprovedu nacionalni suverenitet. Predstavnici koji su zaduženi da izražavaju opšti interes predstavnici su celine naroda. Poveravanje politike profesionalnim političarima rešava problem kompetentnosti naroda za odluke u javnim poslovima, ali ovo u isto vreme otvara mogućnost da „politička klasa“ konfiskuje za sebe stvarnu vlast, da interpretira volju nacije u skladu sa svojim interesima, zaboravljajući u čije ime donosi odluke i na odgovornost koju to povlači.

Da bi nacionalna država kao vlast i izvor zakona bila zaista vrhovna i suverena, ne treba da zavisi ni od kakvog nadređenog, pa ni od neke moći koja je spoljašnja u odnosu na državu. Spoljašnji aspekt suvereniteta nacionalne države je nezavisnost. Spoljašnji suverenitet se sastoji u sposobnosti nacionalne države da brani svoju nezavisnost u odnosu na druge nacionalne države. Nacionalna država nije suverena ako je ne priznaju ostale države, naročito one najmoćnije. Nacija je tvorac prava i reda unutar granica državne teritorije, ali se unutrašnjem redu suprotstavlja nered na međunarodnoj sceni. Nacionalne države postoje jedne pored drugih i bore se za svoje interese. One su u hobsovskom prirodnom stanju koje je stanje rata.

Dvadeseti vek je obeležen ratovima između suverenih nacionalnih država. Posledice monstruoznosti dva svetska rata su izazvale ne samo traume nego i averziju prema ratu i težnju ka miru. Da bi osigurale mir i kolektivnu bezbednost nacionalne države imaju obavezu da međusobno sarađuju i da poštuju međunarodno pravo. Autori iz XVIII veka, opat Sen Pijer i Imanuel Kant vide u stvaranju slobodnog saveza država način da one pređu iz stanja rata u stanje prava i mira. Ovi projekti za trajni mir predviđaju i inspirišu udruživanje država u savremeno doba.

Da bi institucionalizovale međunarodni život, države osnivaju međunarodne organizacije. Američki predsednik Vudro Vilson (Woodrow Wilson) je predložio posle Prvog svetskog rata stvaranje jednog udruženja država kome je cilj bilo prevazilaženje egoizma nacija i održavanje mira. Njegova koncepcija vodi stvaranju Društva naroda 1919. Posle Drugog svetskog rata je stvorena Organizacija Ujedinjenih nacija, takođe inspirisana idejama mira, kolektivne sigurnosti, međuzavisnosti nacija i međunarodnog reda, koje počivaju na univerzalnim pravnim normama i principima. Mir i pravda takođe zahtevaju saradnju između nacionalnih država u ekonomskom, socijalnom i kulturnom domenu, koju institucionalizuju međunarodne organizacije. Sigurnost i zajednička odbrana motivišu udruživanje država u vojne saveze kao što su NATO i Varšavski pakt. Međuzavisnost i saradnja između država, pripadnost država međunarodnim organizacijama i vojnim savezima slabi njihovu nezavisnost.

Međuzavisnost i ekonomska i kulturna razmena među državama najavljuju globalizaciju, fenomen koji transformiše viđenje svetskog prostora podeljenog po teritorijalnom principu na nacionalne države. U vreme globalizacije razne vrste tokova izmiču kontroli nacionalne države. Liberalizacija razmene dobara i usluga i kretanja osoba, otvaranje ekonomskih prostora, transnacionalno širenje kulturnih, finansijskih, ekoloških i komunikacionih fenomena, različiti činioci međunarodne regulacije, kao što su međunarodne organizacije, multinacionalne kompanije, nevladine organizacije, itd., koji deluju u transnacionalnom prostoru, razvijanje svetskog građanskog društva autonomnog u odnosu na države, karakterišu globalizaciju i dovode u pitanje oba aspekta suvereniteta nacionalne države, i unutrašnji i spoljašnji, i autonomiju i nezavisnost. Konkurencija transnacionalnih činilaca smanjuje autoritet države koja je ograničena na svoj nacionalni prostor.

Možda je previše radikalno govoriti o kraju politike, kraju nacionalne države, njene teritorije i suvereniteta, ali je očigledno da su nacionalna država i nacionalni suverenitet u krizi u savremeno doba i da ih treba ponovo ispitati. Treba ispitati da li je pojam suvereniteta prevaziđen i koje su transformacije neophodne da bi on mogao da se uzdigne na visinu činilaca koji deluju iznad nacionalnih sistema i granica.

I. Granice i transformacije pojma suvereniteta

Koegzistencija nezavisnih i sebičnih nacionalnih država u „prirodnom stanju“, stanju rata, je praćena naporima teoretičara da pronadu i propišu način da se izađe iz ovog stanja. Čak i ako ove teorije uzimaju u obzir autonomiju država, ulazak u jedno pravno stanje povlači ograničenje njihovog suvereniteta. U svom tekstu *Večni mir. Filozofski nacrt* Kant predlaže ustanovljenje jednog federativnog saveza država kao rešenje da se postigne večni mir. Međunarodne organizacije kao što su Društvo naroda i Organizacija Ujedinjenih nacija su pokušaji da se ostvari kantovska ideja zasnivanja mira na pravu. Ova vrsta mira zasnovanog na pravu i udruženju država zahteva da države prihvate odgovornost i da se odreknu svoje „divlje bezakonite“ slobode da rade sve što žele. Saradnja između država i poštovanje prava mogu da znače slabljenje nacionalnog suvereniteta. S druge strane, udruživanje jedne države s drugim državama i njihovo pokoravanje pravu možda predstavlja njihovu pravu slobodu i čuva njihov nacionalni suverenitet. Ispitaćemo uticaj Kantovog projekta i osnivanja međunarodnih organizacija koje sledi njegovu ideju, na promene prvobitnog shvatanja državnog nacionalnog suvereniteta.

I. 1. Kant: Večni mir

Prema Kantu ljudi koji žive u prirodnom stanju se ugrožavaju samim tim stanjem u kome nema zakona. Ljudi imaju dužnost da izađu iz stanja rata i da ustanove stanje mira, pokoravajući se pravu. Javno pravo može da bude državno ili građansko, to jest pravo građana jedne države, zatim međunarodno, pravo država u njihovim međusobnim odnosima i kosmopolitsko pravo gde se ljudi i države, koji utiču jedni na druge, smatraju građanima jedne univerzalne države.¹ Što se tiče država Kant kaže da se „narodi, kao države, mogu posmatrati kao pojedinci koji se u svom prirodnom stanju (tj. stanju nezavisnosti od spoljašnjih zakona) uzajamno vređaju već time što žive jedni uz druge i od kojih svaki, u interesu svoje sopstvene sigurnosti, može i treba s pravom tražiti od drugoga da stupi u uređenje slično građanskom, u kome će svakom biti zagarantovano pravo.“²

¹ Immanuel Kant, *Um i sloboda*, „Večni mir. Filozofski nacrt“, Ideje, Beograd, 1974., drugi odeljak, str. 142.

² *Ibid.*, drugi odeljak, str. 145.

Ali obaveza da se izađe iz prirodnog stanja ne važi na isti način za pojedince i za države prema međunarodnom pravu, zato što države već poseduju unutrašnje pravno uređenje i odbijaju da se potčine bilo kakvoj zakonskoj spoljašnjoj prinudi. Države izbegavaju prinudu drugih država koje bi htele da ih potčine, prema njihovim pojmovima prava, jednom proširenom zakonskom uređenju. Države vrednuju svoje pravo ratom, ali um osuđuje rat kao postupak prava i zahteva od država kao dužnost da uđu u zakonsko stanje mira.³ Kant predlaže da to bude jedan savez naroda koji ne mora da bude jedna država naroda jer u državi postoji odnos između nadređenog koji donosi zakone i podređenog koji se pokorava.⁴ Savez naroda bi bila samo jedna federacija, jedno udruženje naroda koja u sebi ne sadrži nikakvu suverenu moć. „Savez ne ide za tim da se domogne kakve moći za državu, nego isključivo da održi i osigura slobodu svake pojedine države, kao i drugih država u savezu, a da se ipak nijedna od njih ne potčini javnim zakonima i njihovoj prinudnoj sili (kao što je to slučaj kod ljudi u prirodnom stanju).“⁵ Države su obavezne da napuste svoju divlju bezakonsku slobodu da rade sve što hoće i da rešavaju razmirice na varvaski način, ratom. Ova federacija zasniva jedno pravno stanje koje omogućava narodima da rešavaju sporove na civilizovan način. Ovo pravno stanje je jedino koje može da se pomiri sa slobodom država.⁶ Države čuvaju svoju autonomiju i svoj suverenitet u ovoj federaciji koju stvaraju činom svojih suverenih slobodnih volja. Ovaj savez država je slobodno, ali trajno udruženje. Cilj ovog mirovnog saveza je da zauvek završi sve ratove i da dovede do večnog mira. Ideja je da se ovaj savez postepeno proširi na sve države.⁷

Prema Kantu ne treba posmatrati večni mir kao neostvarljivu ideju nego kao zadatak koji je zasnovan na dužnosti, koji se rešava postepeno beskrajnim napredovanjem i stalno se približava svom krajnjem cilju.⁸ Čak i priroda pomaže u ostvarenju jednog pravnog stanja. Priroda koristi ljudske sebične sklonosti da bi obezbedila večni mir. Trgovački duh koji zavlada svakim narodom ne može da postoji

³ *Ibid.*, drugi odeljak, str. 146.

⁴ *Ibid.*, drugi odeljak, str. 145.

⁵ *Ibid.*, drugi odeljak, str. 146.

⁶ *Ibid.*, Prilog II, str. 167.

⁷ *Ibid.*, drugi odeljak, str. 146.-147.

⁸ *Ibid.*, Prilog II, str. 169.

zajedno s ratom. Moć novca primorava države da potpomažu mir.⁹ Pravo koje teži ujedinjenju svih naroda u odnosu na određene univerzalne zakone trgovine je kosmopolitsko pravo, pravo građana sveta.

U Kantovoj teoriji nema ni jednog zajedničkog ustava ni superiorne države koja bi dominirala nad državama članicama. Pitanje je šta je garancija trajnosti saveza država i njihovog pokoravanja kosmopolitskom pravu ako nema nikakve pravne garancije ni prinudnih zakona neke nadređene vlasti koji ih na to obavezuju. Kant u svojoj teoriji čuva suverenitet država članica, ali treba objasniti koji je motiv zbog kog suverene države ostaju zajedno u trajnom savezu i štite mir. Da li su garancija mira od strane prirode, „moć novca“ i „trgovački duh“ dovoljni kao objašnjenje trajnosti jednog mirovnog saveza?

Kant ističe jedan oblik upravljanja koji može da objasni težnju država prema miru. To je republikansko uređenje koje bi prema Kantu bilo jedino „koje potpuno odgovara ljudskom pravu.“¹⁰ Građansko uređenje svake države treba da bude republikansko. U republikanskom uređenju građani su slobodni, jednaki i aktivni. Kant misli da ovo uređenje ima mirovni karakter zato što građani sami odlučuju o ratu svojom saglasnošću. Kant smatra da je lakše početi rat kad državom vlada neko ko nije „ravnopravni državni podanik, nego njen sopstvenik.“¹¹ U stvari Kantova pretpostavka o mirovnom karakteru republikanskog uređenja ne mora da bude tačna jer identifikacija građana i države može da stimuliše volju građana da se bore za domovinu.

Karakteristika republike koja može da služi kao garancija trajnosti slobodnog saveza država je publicitet. Odluke i postupci vladara ne treba da budu tajni, nego poznati građanima. Ako vlada predstavlja opštu volju suverenog naroda, narod mora da kontroliše vladu čije odluke moraju da budu javne. Publicitet je kriterijum moralnosti politike i pokazuje šta je pravo. Forma publiciteta je ono što preostaje ako se apstrahuje celokupna materija javnog prava. Bez nje ne bi bilo ni pravde ni prava. Postupci čija maksima mora da ostane tajna da bi oni uspeali su protivpravni.¹² Nespojivost maksima javnog prava i publiciteta pokazuje neslaganje politike i morala. Nasuprot tome, sve

⁹ *Ibid.*, prvi dodatak, str. 154.

¹⁰ *Ibid.*, prvi dodatak, str. 153.

¹¹ *Ibid.*, drugi odeljak, str. 143.

¹² *Ibid.*, Prilog II, str. 164.-165.

maksime koje zahtevaju publicitet da bi postigle svoju svrhu se slažu s pravom i moralom. Ova formula može da služi za procenjivanje postupaka što se tiče unutrašnjeg građanskog prava, međunarodnog i kosmopolitskog prava.¹³ Trebalo bi da su maksime politike javne i otvorene za kritiku filozofa i trebalo bi da politika pruži filozofima publicitet i slobodu govora. Prema Kantu je neophodno pustiti filozofe da javno govore.¹⁴ Javna kritika bi trebalo da kontroliše postupke vlasti, sprečava tajne poslove i omogućava unutrašnju i spoljašnju moralnu politiku. Danas je publicitet u vezi sa suverenitetom i možda ga i ograničava, preko medija i aktivnosti nevladinih organizacija. Jürgen Habermas (Jürgen Habermas) je uočio važnost javnog mnjenja i javnog prostora za pojam suvereniteta. Kasnije ćemo se vratiti na problem publiciteta i Habermasovu teoriju.

Kantove ideje kao što su večni mir, stvaranje saveza naroda, ujedinjujuća snaga trgovačkog duha, važnost publiciteta i transparentnosti u politici, mirovni karakter republikanskog uređenja, pažnja za prava individua, su ponovo preuzete u XX veku, obeleženom nasiljem i ratovima. Ove ideje inspirišu osnivanje međunarodnih organizacija čiji je cilj da stave tačku na užase rata i osiguraju trajni mir. Videćemo kako saradnja između država i stvaranje međunarodnih organizacija utiče na pojam suvereniteta. U Kantovoj teoriji suverenitet je sačuvan, ali garancije očuvanja trajnog mirovnog saveza izgledaju slabe. Kantova teorija je normativna, a večni mir je zadatak koji ona postavlja čovečanstvu. Videćemo da li suverenitet i međuzavisnost između država mogu da se pomire, ispitujući pokušaje ostvarenja ovog zadatka.

1.2. Međunarodne organizacije

a) Društvo naroda

Kantovu ideju međuzavisnosti država i njihove zajedničke obaveze da obezbede mir je preuzeo američki predsednik Vilson za vreme Prvog svetskog rata. Vilson raspravlja kolonijalno pitanje, proglašava pravo naroda da raspolažu sobom, političku nezavisnost i teritorijalni integritet svih nacija. Vilson želi da garantuje mir međuzavisnošću nacija, ali, kao i Kant, da u isto vreme sačuva njihovu

¹³ *Ibid.*, Prilog II, str. 165.-168.

¹⁴ *Ibid.*, drugi dodatak, str. 155.-156.

nezavisnost i njihov suverenitet. Vilson predlaže javnu diplomatiju koja bi vodila mirovnim ugovorima o kojima se otvoreno pregovara.¹⁵ On osuđuje vojne režime, tajnu diplomatiju, stavljanje na stranu javnosti koja je lišena svake kontrole nad politikom.¹⁶ Vidimo ovde zahtev za publicitetom. Vilson predviđa ekonomsko širenje i otvaranje i nestanak ekonomskih barijera koji za njega predstavlja ne samo izvor ekonomskog prosperiteta nego i širenja demokratskih i liberalnih vrednosti.¹⁷ Vilson je protiv autoritarnih režima i veruje da je za održanje mira potreban demokratski režim. Ovde možemo da vidimo analogiju s Kantovim shvatanjem „trgovačkog duha“ i davanjem prednosti jednoj vrsti političkog režima s obzirom na mir. Konačno, Vilson predlaže stvaranje jednog saveza država koji istovremeno obezbeđuje nezavisnost i međuzavisnost nacija članica. Ovaj savez bi garantovao mir jednim mehanizmom kolektivne bezbednosti. Vilsonova koncepcija vodi stvaranju Društva naroda 1919. godine.¹⁸

Logika sile nacionalnih država će uskoro prevagnuti nad ovom utopijom. U vreme nemačke ekonomske krize i s dolaskom Hitlera na vlast završice se politika kompromisa ovog udruženja. Nemačka koncepcija jedne nacije koja okuplja ljude istog porekla, pribegavanje „pravu krvi“ i san o jednoj državi koja ujedinjuje sve Nemce vodi u rat. Uprkos Vilsonovim mirovnim namerama, u njegovom shvatanju suvereniteta i naroda se krije dvosmislenost koja može da izazove i posluži kao opravdanje ratnih tendencija.

Vilson čini pravo naroda da raspolaže sobom sinonimom suvereniteta. On osuđuje suverenitet evropskih država koji počiva na priznavanju države kao nosioca vrhovne vlasti od strane ostalih država. Ovo priznavanje ne počiva na pravu nego na moći. Vilson je protiv tog shvatanja suvereniteta koji je „odsečen od naroda i njihovih prava“¹⁹, a podržava suverenitet koji je shvaćen kao autonomija naroda. Pod uticajem vilsonovske koncepcije, narodi Austro-ugar-

¹⁵ Pierre de Senarclens, *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales*, Armand Colin, Paris, 1998, glava I, str. 26.

¹⁶ Bertrand Badie, *Un monde sans souveraineté*, Fayard, Paris, 1999, glava II, str. 68.

¹⁷ *Ibid.*, glava II, str. 69.

¹⁸ *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales, op. cit.*, glava I, str. 26.

¹⁹ *Un monde sans souveraineté, op. cit.*, glava II, str. 66.-68.

ske, na primer, dobijaju slobodu da se formiraju u autonomne nacije na svojoj sopstvenoj teritoriji.²⁰

Shvatanje suvereniteta kao prava naroda da bude svoj gospodar pripada tradiciji liberalnih revolucija. Problem je u tome što Vilson okleva između jedne političke koncepcije nacije koja je rezultat društvenog ugovora i jedne etničke koncepcije nacije. Pravo svake nacije na svoju sopstvenu teritoriju postaje problematično ako je nacija shvaćena u etničkom smislu zato što su različite etničke grupe često izmešane na istoj teritoriji. Zahtev za istom teritorijom od strane različitih etničkih grupa može da dovede do rata, genocida i „etničkog čišćenja“. Vilsonovska koncepcija suvereniteta omogućava opravdanje zahteva svih sukobljenih strana. Promovisati nezavisnost nacije kao etničke zajednice znači promovisati ideju za koju su mnogi spremni da umru i ubiju.

Sukobljene etničke grupe mogu sve da se pozivaju na pojam suvereniteta da bi se opravdale, ali je problem u tome što se etničko shvatanje nacije suprotstavlja političkoj koncepciji naroda i narodnog suvereniteta, kako ih shvata Ruso. Etnička grupa nije političko telo, pa ne može da bude suverena. Takva zajednica je u stanju bez politike, bez prava i bez suvereniteta. To je zajednica u kojoj je veza među ljudima unutrašnja, urođena i spontana, a ne voljna i veštačka, stvorena društvenim ugovorom. Nemoguće je voljno pristupiti ovoj zajednici.²¹ Ona isključuje koegzistenciju s „drugima“, s ljudima čije su poreklo, jezik, kultura ili religija drugačiji. Jednu takvu koegzistenciju omogućava politička zajednica zasnovana na voljnom ugovoru. Bez društvenog ugovora, ne može da se zasnije opšta volja koja je nužna za narodni suverenitet u Rusoovom smislu. Težnja za homogenizovanjem stanovništva na jednoj teritoriji i isključenje drugog izaziva sukobe. Živeti u takvom stanju bez prava znači živeti u prirodnom stanju koje prethodi politici. Pojam suvereniteta ne može da služi kao opravdanje za povratak u stanje rata čija je karakteristika nedostatak suvereniteta.

Bertran Badi (Bertrand Badie), francuski stručnjak za međunarodne odnose, koji se bavi ovim problemom u svojoj knjizi *Svet bez suvereniteta*, smatra da pribegavanje primordijalizmu i mobilizaciji na osnovu identiteta uništavaju političku zajednicu i političko telo,

²⁰ *Ibid.*, glava II, str. 70.-71.

²¹ *Ibid.*, glava IV, str. 142.

društveni ugovor i osnove suvereniteta²² i da je „plemeniti suverenitet mrtav.“²³ Države su, prema Badiju, danas primorane da prave kompromise s transnacionalnim činiocima s jedne strane i s činiocima identiteta s druge strane, što negira suverenitet u njegovim osnovnim vrednostima apsolutne i vrhovne moći.²⁴ Razvoj sredstava komunikacije omogućava i stvaranje transnacionalnih mreža ksenofobičnih etničkih zajednica. Frustracije izazvane globalizacijom ubrzavaju povratak etničkom identitetu, stvaranje „etničkih država“, „politiku geta“, isključenje i satanizovanje drugog.²⁵ Moderne demokratske nacionalne države zasnovane na pravima građana danas slabe. Njihova politika je bila vođena prema spolja i one su težile da osvoje i asimiluju stranca. *Etnicizam* je postmoderni povratak korenima koji karakteriše isključivanje ili uništenje osoba koje pripadaju drugoj kulturi.²⁶

Nestanak suvereniteta i vraćanje u prirodno stanje u određenim delovima sveta ne mora da znači potpuno uništenje pojma suvereniteta. Stanje rata, mržnje i nasilja ne može večno da traje. Ili će ljudi koji se u njemu nalaze pristati da uđu u pravno stanje ili će oslabiti i konačno nestati. Insistirati na ostanku u stanju rata znači insistirati na sopstvenom uništenju. Demokratske nacionalne države posle neuspeha Društva naroda i posle monstroznosti Drugog svetskog rata nastavljaju s pokušajima da prevaziđu nacionalizam i da uspostave jedno međunarodno pravno stanje. Da bi osigurale mir i kolektivnu sigurnost one 1945. godine osnivaju Organizaciju Ujedinjenih nacija.

b) Organizacija Ujedinjenih nacija

Osnivanje Organizacije Ujedinjenih nacija posle katastrofa Drugog svetskog rata je još jedan pokušaj da se ostvari ideja večnog mira preko udruživanja država. Države članice moraju da se pokore međunarodnom pravu. Osnivači Organizacije Ujedinjenih nacija su smatrali da međunarodni red mora da počiva na opštim pravnim normama i principima. Od tog trenutka je sam rat, u formi napadačkog rata osuđen kao zločin. Napadačke ratove i „zločine protiv čovečno-

²² *Ibid.*, glava VIII, str. 163.

²³ *Ibid.*, glava VIII, str. 288.

²⁴ *Ibid.*, glava VIII, str. 290.

²⁵ *Ibid.*, glava VIII, str. 291.

²⁶ Ulrich Beck, *Pouvoir et contre-pouvoir à l'ère de la mondialisation*, Flammarion, département Aubier, Paris, 2003, glava VII, str. 469.-473.

sti“ koji su počinjeni legalno, po naređenju organa države, treba kažnjavati. U Kantovo vreme je bilo zločina u okviru rata, ali sam rat se nije smatrao zločinom. Od Vestfalskog mira 1684. godine rat je bio legitimno sredstvo rešavanja međudržavnih sukoba.²⁷ U naše vreme države više nemaju pravo da delaju na neodgovoran način na međunarodnoj sceni. Spoljašnji odnosi država članica Ujedinjenih nacija su modifikovani njihovim unutrašnjim odnosom zasnovanim na nekom propisu ili ustavu. Povelja Ujedinjenih nacija ima ovu funkciju regulisanja. Po tome se Organizacija Ujedinjenih nacija razlikuje od kantovske federacije država koja nije vezana nikakvim ustavom. Povelja istovremeno garantuje i ograničava suverenitet država članica.²⁸

Generalna skupština Organizacije Ujedinjenih nacija je zasnovana na principu jednakosti suvereniteta država članica. Države bi prema Deklaraciji 2625(XXV) iz 1970. Generalne skupštine Ujedinjenih nacija trebalo da imaju jednaka prava i dužnosti i da budu jednaki članovi međunarodne zajednice bez obzira na ekonomske, socijalne, političke, ili razlike neke druge prirode. U Generalnoj skupštini sve vlade su jednako predstavljene. Svaka država raspoláže jednim glasom. Bez obzira na veličinu, stanovništvo, društveni i politički režim ili na kulturu, države su jednake što se tiče njihovog državnog suvereniteta.²⁹ UN podržava princip prava naroda da raspoláže sobom uprkos teškoćama koje su vezane za nedostatak pravnih i političkih kriterijuma da bi se definisao narod i da bi se razlikovali narodi od etničkih manjina.³⁰ UN potvrđuje u rezoluciji 46/182 iz 1991. da suverenitet, teritorijalni integritet i nacionalno jedinstvo jedne države moraju u potpunosti da se poštuju.³¹ Trebalo bi da svaka država bude svoj gospodar, koji je odgovoran za svoju teritoriju i stanovništvo.

Princip da je suverena država jedini gospodar svoje unutrašnje oblasti isključuje pravo na intervenciju i mešanje. Jedino mešanje

²⁷ Jürgen Habermas, *La paix perpétuelle, Le bicentenaire d'une idée kantienne*, Les éditions du Cerf, Paris, 2005, glava I, str. 12.-16.

²⁸ *Ibid.*, glava III, str. 52.-53.

²⁹ Philippe Moreau Defarges, *Les grands concepts de la politique internationale*, Hachette, Paris, 1995, str. 47.

³⁰ *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales, op. cit.*, glava II, str. 43.

³¹ *La paix perpétuelle, Le bicentenaire d'une idée kantienne, op. cit.*, glava III, str. 53.

koje može da se toleriše za suverene države je ono s kojim su se one složile. Povelja zabranjuje Ujedinjenim nacijama da intervenišu u unutrašnjim poslovima jedne države, koji suštinski zavise od nacionalne nadležnosti jedne države. (član 2, paragraf 7, Povelje Ujedinjenih nacija, 26 jun 1945.).³² Ipak, države nemaju pravo da rade sve što žele. Povelja UN i Univerzalna deklaracija ljudskih prava ograničavaju suverenitet država obavezujući vlade da poštuju opšte pravne principe i norme. One obavezuju države članice da poštuju ljudska prava čija zaštita nije poverena samo nacijama. UN raspolaže instrumentima kojima utvrđuje kršenje ovih prava. Povelja UN takođe zabranjuje pribegavanje pretnji, upotrebu sile (član 2, paragraf 4) i napadačke ratove. S druge strane, ona priznaje prirodno pravo na legitimnu individualnu i kolektivnu odbranu država (član 51).³³

Povelja UN uspostavlja Savet bezbedosti, koji čine predstavnici velikih sila, kome je poverena dužnost održavanja mira.³⁴ Savet bezbednosti je ovlašćen da preduzme odgovarajuće mere u slučaju pretnje ili prekida mira kao i u slučaju napada. Intervencija Saveta bezbednosti može da bude vojna akcija.³⁵ Povelja na taj način ograničava državni suverenitet pošto Savet bezbednosti ima pravo da interveniše protiv države koja narušava zabranu upotrebe sile i da joj nametne sankcije. Ostale države moraju da poštuju odluku Saveta. Operacije UN-a pretpostavljaju političku saglasnost pet stalnih članova Saveta bezbednosti. Pet stalnih članova, najveće sile, raspolažu pravom veta koje im pruža zaštitu od ovih sankcija,³⁶ što ih na neki način stavlja iznad zakona. Formalno priznata jednakost suverenite- ta ne odgovara realnosti.

U Generalnoj skupštini postoje velike političke, ideološke, kulturne, socijalne i ekonomske razlike između država članica. Neke od tih država ne raspolažu stvarno političkim, administrativnim, ekonomskim i kulturnim sredstvima da bi mogle da preuzmu državni suverenitet. Neke države su se pozivale na princip jednakosti suve-

³² *Les grands concepts de la politique internationale, op., cit.,* str. 78.

³³ *Ibid.,* str. 44.

³⁴ *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales, op., cit.,* glava II, str. 33.

³⁵ *La paix perpétuelle, Le bicentenaire d'une idée kantienne, op. cit.,* glava III, str. 52.-53.

³⁶ *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales, op., cit.,* glava II, str. 33.

reniteta da bi branile svoju političku nezavisnost i svoj državni razlog ne uzimajući u obzir ideale navedene u Povelji Ujedinjenih nacija, poštovanje ljudskih prava, demokratiju, socijalni i ekonomski napredak.³⁷ Različitost zemalja članica ugrožava održavanje mira. Kolektivna sigurnost, kako je određuje povelja, se pokazala utopijska.³⁸ Države traže garanciju svoje kolektivne sigurnosti u stvaranju vojnih saveza.

I. 3. Vojni savezi

Da bi se zaštitile od pretnje koju predstavljaju jedne za druge, zemlje istoka i zapada se udružuju u vojne saveze. Zemlje zapada stvaraju Atlantski savez koji će se razviti u jednu složenu administrativnu i vojnu strukturu i voditi stvaranju Organizacije Severno-atlantskog pakta, NATO-a, dok zemlje istoka stvaraju Varšavski pakt. Integracija pogađa suverenitet država oba saveza. Što se tiče NATO-a, američka volja da kontroliše njegovu politiku je nametnula centralizaciju koja smanjuje političku i stratešku autonomiju evropskih zemalja. Ove države su zavisne u osjetljivim aspektima njihovog suvereniteta, ne samo u vreme rata nego i u vreme mira. Evropske vlade pristaju da učestvuju u vreme mira u jednom sistemu saveza u kom su političko vođstvo i glavne strateške opcije van njihove vlasti.³⁹

Suverenitet zemalja članica Varšavskog pakta je formalno priznat, ali su one u stvari pod tutorstvom SSSR-a koji određuje njihovu političku, ekonomsku i stratešku orijentaciju. Doktrina koja je poslužila Brežnjevju da opravda invaziju sovjetskih trupa na Mađarsku i Čehoslovačku je poznata kao „doktrina ograničenog suvereniteta“. Ova doktrina pravda povremeno mešanje „velikog brata“ u poslove zemalja koje čine sovjetski blok, u ime solidarnosti socijalističkog tabora i nužnosti očuvanja tekovina socijalizma.⁴⁰ Suverenitet država članica oba saveza je bio formalno proglašen, ali je u stvarnosti bio ograničen ili suspendovan kad je to odgovaralo super-silama oko kojih su savezi bili utemeljeni.

³⁷ *Ibid.*, glava II, str. 43.-44.

³⁸ *Ibid.*, glava II, str. 34.

³⁹ *Ibid.*, glava II, str. 35.

⁴⁰ *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales, op. cit.*, glava II, str. 35.-36., *Un monde sans souveraineté, op. cit.*, glava II, str. 74.-75.

Po završetku Hladnog rata svetski poredak se promenio. S raspadom SSSR-a Sjedinjene države ostaju jedina svetska supersila. Pokazalo se da sovjetski model zasnovan na strogom planiranju ekonomije i političkoj represiji nije efikasan. Sjedinjene države podržavaju deregulaciju finansijskih tržišta i liberalizaciju razmene. Činjenica da svet više nije podeljen olakšava razmenu i tokove svih vrsta i omogućuje širenje kapitalističkog načina proizvodnje i potrošnje. Na kraju XX veka ekonomske delatnosti, ali takođe i političke i kulturne, prevazilaze granice država i dobijaju planetarnu dimenziju. Međuza-visnost država ujedinjenih u međunarodne organizacije ili vojne saveze i poštovanje određenih opštih pravnih normi ograničava suverenitet u praksi čak i ako je on priznat u teoriji. Liberalizovana svetska ekonomija i širenje drugih transnacionalnih fenomena primoravaju države da uzmu u obzir ove činioce koji izmiču njihovoj kontroli i da traže rešenja da ne bi potpuno izgubile svoj suverenitet.

I. 4. Globalizacija

Globalizacija predstavlja međunarodnu liberalizaciju razmene dobara, usluga i kretanja osoba. Ovaj fenomen je pre svega vezan za deregulaciju i difuziju kapitalističke ekonomije. Ekonomija postaje transnacionalna. Države su bile u stanju da regulišu nacionalnu i međunarodnu, ali ne i svetsku ekonomiju. Globalizacija nije isključivo ekonomska, nego se odvija u raznim oblastima gde prouzrokuje transnacionalizaciju. Kultura prevazilazi naciju. Društva su zbog migracija sve više multikulturalna. Nacionalna kultura u nacionalnim državama nije više homogena.⁴¹ Najmoćnije države, naročito SAD, distribucijom svojih proizvoda nameću svoju kulturu i svoj stil života ostatku sveta. Širenje jedinstvene kulture i načina života predstavlja mobilisanje potrošača i stvaranje podloge za plasiranje određenih proizvoda na tržištu. Jedna kultura i jedno svetsko tržište se međusobno podržavaju. Moguće je da različite kulture prihvataju na različiti način uticaj jedne svetske kulture, što prouzrokuje stvaranje hibridnih kultura, ali moramo ipak da priznamo jednu transnacionalno kulturno uniformisanje koje mobilise transnacionalne potrošače.

⁴¹ Pretpostavljena homogenost i jedinstvo nacionalne kulture u nacionalnoj državi može da se dovede u pitanje i u vreme pre globalizacije. U nacionalnim državama nailazimo često na različite običaje, religije i jezike.

Povezanost i razmene između osoba koje žive na udaljenim delovima sveta su sve lakše zahvaljujući razvoju sredstava transporta i komunikacije. Sredstva komunikacije i mediji povezuju ljude i informišu ih o događajima iz celog sveta. Ekološki problemi su zajednički problemi cele planete. Kršenje i zaštita ljudskih prava tiču se celog sveta. Terorizam i borba protiv terorizma su transnacionalni. Opasnosti koje se odnose na životnu sredinu i nasilje svake vrste su postojali naravno i pre globalizacije, ali transnacionalizacija medija i komunikacija čini da i ovi problemi postanu transnacionalni. Ljudi celog sveta koji su ih svesni ne mogu da ostanu ravnodušni. Oni smatraju da su to zajednički problemi, da je ceo svet odgovoran za njih i da treba reagovati da bi se oni rešili. Čak ni unutrašnji poslovi država nisu više isključivo u njihovoj nadležnosti. Ako postoji pretpostavka da će jedna vlast svojim delovanjem nekom nauditi, bilo da su u pitanju pojedinci, druge države ili celo čovečanstvo, intervencija koja bi to sprečila se smatra legitimnom. Nevladine organizacije funkcionišu na nadnacionalnom nivou, kontrolišu države i mogu da doprinesu intervencijama u ime ljudskih prava i mira. Čak i borba protiv globalizacije mora da bude globalna. Pribegavanje korenima, *eticizam*, kao reakcija protiv globalizacije, je takođe transnacionalno.

Treba ispitati da li je u doba globalizacije prevaziđeno sve što je nacionalno, pa i nacionalna država i nacionalni suverenitet. Nacionalna država je bila iznad društva i kontrolisala je nacionalnu ekonomiju i kulturu. U svojoj knjizi *Postnacionalna konstelacija* Habermas se bavi prelazom s nacionalne konstelacije koju čine teritorijalna nacionalna država, nacionalna kultura i nacionalna politička ekonomija, na postnacionalnu konstelaciju gde se politika, kultura i društvo razdvajaju.⁴² U nacionalnoj državi politički, kulturni i socialno-ekonomski aspekti zavise jedni od drugih.⁴³ Država obezbeđuje održavanje i trajanje kulture, a nacionalna homogena kultura obezbeđuje konsenzus koji je neophodan za političko funkcionisanje i demokratsku legitimaciju države. Država kontroliše nacionalnu ekonomiju i raspodelu i smanjenje socijalnih nejednakosti. Nacionalna kultura omogućava solidarnost između građana zahvaljujući kojoj oni prihvataju politiku redistribucije. U doba globalizacije svetsku ekonomiju

⁴² Jürgen Habermas, *Après l'Etat-Nation, Une nouvelle constellation politique*, Fayard, Paris, 2000, str. 46.- 48., 129.-131.

⁴³ *Ibid.*, str. 49.-53., 129.

ne reguliše država i država nema više sposobnost da smanjuje socijalne nejednakosti. Nema više homogene kulture koja obezbeđuje solidarnost i konsenzus između građana. Globalizacija ugrožava socijalna prava i demokratsku legitimaciju.⁴⁴ Bez konsenzusa suverenitet ne može više da bude izraz i ostvarenje volje jedne i nedeljive nacije.⁴⁵

Sila nije nestala iz sveta u doba globalizacije. Ako volja naroda ujedinjenog u jednu naciju nije više izvor legitimacije sile koja čini suverenitet, pitanje je odakle ona sad može da dođe. Habermas ne želi da napusti demokratsku legitimaciju. Prema njegovom mišljenju ne treba zasnivati demokratsku legitimaciju i solidarnost između građana na nacionalnoj, nego na političkoj vezi. Nacionalni identitet je već veštački stvoren. Nema razloga da ne može da se stvori i drugi širi i apstraktniji identitet koji je zasnovan na vernosti pravno-političkim principima koje definiše ustav. Takav identitet ne uništava nacionalne identitete, ali ih sve obuhvata.⁴⁶ On omogućava da različite nacije učestvuju u stvaranju jedne kosmopolitske demokratije. Habermasovo rešenje za postnacionalne multikulturalne države gde konsenzus nije zasnovan na homogenosti kulture je politička debata između individua koje pripadaju različitim kulturama. Suverenitet nije više izraz nacionalne volje nego proces formiranja volje i mnjenja.⁴⁷ Norme se stvaraju u javnom prostoru kroz diskusiju i raspravu, dogovaranje i odlučivanje koje sledi određena pravila. Da bi se držala na visini ekonomije i društva koji su postali svetski, politika mora da prevaziđe nacionalni okvir.⁴⁸ Habermas smatra da nacionalni javni prostori moraju da se otvore i da formiraju mrežu. Treba otkriti interese koji prevazilaze nacionalne granice i diskutovati o istim temama u istom trenutku u različitim javnim prostorima.⁴⁹ Debata treba da bude sinhronizovana da bi se konačno od rasutih nacionalnih centara došlo do zajedničke političke kulture.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 54.-66., 131.-136.

⁴⁵ Čak i u državama u kojima je kultura homogena, a apsolutna homogenost kulture je već diskutabilna, u praksi nikad ne postoji jednoglasnost. Mišljenja ljudi iste nacionalnosti se ozbiljno razlikuju i da bi se postigao konsenzus zajednička kultura nije dovoljna.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 66.-68., 70.-71., 82.-83., 106.-109., 117.-119., 146.-147.

⁴⁷ *Ibid.*, str. 121.-122.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 119.-120., 123., 140.-142.

⁴⁹ *Ibid.*, str. 109.-110., 148.

Poštovanje ljudskih prava i pravno-političkih principa pravne države koje propisuje ustav nije samo osnova novog apstraktnog kolektivnog identiteta, nego čini deo tradicije, istorije, kulture i načina života određenih zapadnih zemalja gde nacionalne i političke veze nisu strogo odvojene i gde je nacija shvaćena u političkom smislu. Stanovnici drugih delova sveta koji nemaju ustavnu i demokratsku tradiciju bi imali više teškoća da prihvate identitet koji predlaže Habermas, jer taj novi identitet ne predstavlja puko proširenje njihovog postojećeg identiteta nego može da se kosi s njim, da ga ugrožava i da zahteva njegovo odbacivanje. Ideja aktivnih građana koji učestvuju u proceduri stvaranja zakona u diskusiji koja je vođena shodno principima bi možda mogla da se ostvari u zemljama zapada gde politička kultura čini deo nacionalne kulture i nacionalnog identiteta. Ustanovljenje Evropske unije kao prvi korak prema jednoj transnacionalnoj demokratiji bi mogao da bude istovremeno i poslednji zato što ostatak sveta nije tako podoban za ustavni patriotizam u Habermasovom smislu. Ali Habermasova vizija transnacionalne deliberativne demokratije je u ovom trenutku i u odnosu na Evropsku uniju samo utopijski projekat. Građani Evrope ne stvaraju zakone za sebe tako što učestvuju aktivno u raspravi u otvorenom evropskom javnom prostoru. Pre svega, ovi građani nisu aktivni. Oni imaju pravo da glasaju na izborima za Evropski parlament, ali ipak često to ne rade. Osim ovih izbora građani nisu u direktnoj vezi s institucijama Evropske unije, nego su s njima povezani preko svojih država. Evropski javni prostor postoji, ali je ograničen na saradnju između vlada. Građani nemaju mogućnost da učestvuju u njemu. Evropski javni prostor nije otvoren i politička rasprava je razbijena na različite nacionalne prostore.

Habermasov projekat čuva demokratsku legitimaciju i narodni suverenitet kao proceduru stvaranja zakonodavne volje u diskusiji u javnom prostoru, ali to je samo normativna teorija. Ovaj svet nije svet građana koji raspravljaju i propisuju sami sebi zakone, građana koji poštuju ljudska prava i čija prava drugi poštuju. S jedne strane postoje slabe države čiji se suverenitet urušio i gde nema zajedničke snage koja bi zaštitila živote i osnovna prava individua. S druge strane postoje moćne države, čuvari svetskog poretka, koje odlučuju o tome kome će zaista priznati ljudska prava, a ko će da bude predmet sprovođenja sile u ime ljudskih prava.

Teritorije gde su infrastruktura države i monopol sile slabo razvijeni ili raspadnuti, čine danas „treći svet“. Države u kojima se suverenitet raspao i ukinuo, su se i same raspale. Indirektne mafijaške ili fundamentalističke sile narušavaju njihov unutrašnji poredak.⁵⁰ U slučaju „raspadnute države“ koja je preslaba da održi red i minimalnu bezbednost, gde su uništene osnove autoriteta države, Savez bezbednosti Ujedinjenih nacija oslobađa od međunarodne obaveze nemešanja i dopušta upotrebu sile da bi se ponovo uspostavio red.⁵¹ Povratak u prirodno stanje koje je stanje rata, posle raspada jedne države, ne izaziva nered samo na teritoriji države koja se raspala, nego može da poremeti red u celom regionu. Intervencija za ponovno uspostavljanje reda bi trebalo da je bitna za individue čija se država raspala, za susedne države i za globalni red, ali primena sile može da ugrozi osnovna prava nevinih ljudi koji protiv svoje volje žive u neorganizovanoj državi, a da istovremeno ne pogađa strukture i činioce koji zaista izazivaju nestabilnost. Hobs je znao da je snaga države garancija prava podanika. Država ne može da se održi bez suvereniteta, a prava individua ne mogu da se sačuvaju bez države. Država koja zloupotrebljava svoju moć slabi i konačno se raspada, a individue ostaju bez zaštite.

U novom svetskom poretku narod ne predstavljaju isključivo nacionalne države nego i sile svetskog građanskog društva, nevladine organizacije. Određene nevladine organizacije pretenduju na to da brane ljudska prava, da predstavljaju „poslednje ljude“, one koji ne mogu da predstavljaju sebe same, kao što su stanovništvo u ratu, izgadnale mase, itd. ili čak da predstavljaju čitav narod sveta. Nevladine organizacije su smeštene izvan državne vlasti i često su u sukobu s njom. One napadaju vlast nacionalne države „odozdo“.⁵² Nevladine organizacije pribegavaju medijima i svetskom javnom mnjenju. One javno obznanjuju „Neprijatelja“ i doprinose njegovoj simboličkoj produkciji kojoj suprotstavljaju moralnu intervenciju, kažu Hart i Negri (Michael Hardt, Antonio Negri) u knjizi *Imperija*.⁵³

⁵⁰ *La paix perpétuelle, Le bicentenaire d'une idée kantienne, op. cit.*, glava III, str. 67.

⁵¹ *Un monde sans souveraineté, op. cit.*, glava IV, str. 119.-121.

⁵² Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire*, Exils éditeur, Paris, 2000, III deo, glava V, str. 379.-382.

⁵³ *Ibid.*, I deo, glava III, str. 63.

Građansko društvo preko nevladinih organizacija i u ime poštovanja ljudskih prava ograničava autonomiju i nezavisnost nacionalne države. Dužnost da se poštuju ljudska prava poništava princip prema kom država ima pravo da dela prema svom nahodaenju unutar prostora svog suvereniteta. Urlih Bek (Ulrich Beck) kaže da argument ljudskih prava dozvoljava nevladinim organizacijama, ali takođe i „skupu država koje su angažovane na svetskom nivou da s one strane granica sprovode uticaj na autoritet i legitimaciju unutar drugih država...Režim ljudskih prava transformiše fragmentiranost nacionalnih država u jedan prostor vlasti bez granica kojim upravlja jedna svetska unutrašnja politika, u kojoj se strane države, ali i nevladine organizacije, mešaju u unutrašnju politiku drugih zemalja i u mogućnosti su da modifikuju njihove strukture dominacije.“⁵⁴ Moralna intervencija je često prvi čin koji priprema sledeću etapu koja je vojna intervencija. Nevladine organizacije i savezi država gde Sjedinjene američke države imaju privilegovanu ulogu, predstavljaju se kao zaštitnici ljudskih prava u odnosu na nacionalnu državu.

Kako može da se legitimiše mešanje nevladinih organizacija i stranih država u unutrašnju politiku jedne nacionalne države? Navikli smo na jednu nacionalnu perspektivu koja shvata nacionalnu državu kao izvor legitimiteta za nadnacionalne norme i institucije. Isključena je svaka autolegitimacija svetskog poretka, bilo preko pragmatizma, racionalizma, pravnog pozitivizma.⁵⁵ Međutim, svedoci smo propasti „legitimnog svetskog poretka“ kojim gospodare nacionalne države.⁵⁶ Treba shvatiti da država nije jedini činilac međunarodnog sistema, nego samo jedan od činilaca među ostalima. U doba globalizacije država mora da računa na druge činioce kao što su kapital i građansko društvo, koji su transnacionalni. Da bi se reagovalo na izazov globalizacije, prema mišljenju Urliha Beka, treba se osloboditi fiksiranosti za nacionalnu državu, osloboditi državne institucije, teorije i ideje skučenosti nacionalnog okvira i otvoriti se kosmopolitskom dobu.⁵⁷ Da bi ostala u igri država mora da se modifikuje, da se transnacionalizuje i kosmopolitizuje.⁵⁸

⁵⁴ *Pouvoir et contre-pouvoir à l'ère de la mondialisation, op. cit.*, glava III, str. 141.- 142.

⁵⁵ *Ibid.*, glava I, str. 51.

⁵⁶ *Ibid.*, préface, str. 16.

⁵⁷ *Ibid.*, glava I, str. 38.

⁵⁸ *Ibid.*, glava I, str. 39.

Moralne i vojne intervencije mogu da se opravdaju novom koncepcijom svetskog poretka kome više nije potrebna demokratska nacionalna legitimacija. Protivnici nacionalne perspektive smatraju da kosmopolitski poredak raspolaže autonomnim izvorima legitimacije. Moralna, ekonomska i vojna autolegitimacija opravdava ili bar pretenduje na to da opravda kosmopolitiski režim i njegovo mešanje u unutrašnje poslove jedne države. Nova pravila se rađaju na primer iz povezivanja ljudskih prava i autoriteta, koje u slučaju sukoba nameće ova ljudska prava protiv nacionalne igre.⁵⁹ Prelaz sa svetskog poretka koji se zasniva na nacionalnim državama na kosmopolitski svetski poredak, karakteriše preokret prioriteta između međunarodnog prava i ljudskih prava. U kosmopolitskom poretku princip poštovanja ljudskih prava ima prioritet u odnosu na princip poštovanja nacionalnog suvereniteta i međunarodnog prava.⁶⁰ Povezivanje politike ljudskih prava s vojnim intervencijama rađa „vojni humanizam“ koji ponovo aktivira srednjovekovnu doktrinu „pravednog rata“.⁶¹ Nacionalni suverenitet u takvoj koncepciji i sam postaje zločinački zato što povezuje pravo na rat s nacionalnim interesom.⁶²

Međutim, princip suvereniteta i pravo na mešanje ne moraju da protivreče jedan drugom. Jednakost suvereniteta država bez obzira na njihov režim, tip legitimnosti i nivo razvoja, koju priznaju Ujedinjene nacije, isključuje pravo na mešanje. Nasuprot tome, u Rusoovoj teoriji, princip suvereniteta i pravo na mešanje su u saglasnosti. Prema Rusou suvereni narod se konstituiše društvenim ugovorom. Od trenutka kad se jedan deo naroda isključi iz ugovora i postane predmet nasilja, suvereni narod više ne postoji. Drugim rečima, raskid ugovora uništava sam princip suvereniteta. Mešanje je dozvoljeno u slučaju kad više nema suvereniteta. Tamo gde je država propala i gde se krše ljudska prava, nema suvereniteta koji protivreči mešanju. Gubitak suvereniteta određenih država više odgovara stvarnosti nego jednakost suvereniteta koju formalno priznaju Ujedinjene nacije.

Treba razlikovati dva problema koji se odnose na pravo na mešanje. Jedan od njih je problem prava na mešanje kao principa. To je pitanje da li je legitimno intervenisati u ime ljudskih prava,

⁵⁹ *Ibid.*, glava I, str. 51.

⁶⁰ *Ibid.*, glava III, str. 145.-146.

⁶¹ *Ibid.*, glava III, str. 150.

⁶² Etienne Balibar, *Nous, citoyens d'Europe ?*, La Découverte, Paris, 2001, str. 265.

drugim rečima, da li je legitimno podrediti nacionalnu suverenost ljudskim pravima. Drugi problem je da li je legitimno da se odluka da se interveniše donosi ne na demokratski način između država, nego da je donosi jedna država ili jedan savez država. Videli smo da pravo na mešanje ne protivreči suverenitetu. Problem je hegemonija jedne sile ili grupe sila u donošenju odluka da se interveniše. Da bi se izbegle opasnosti i zloupotreba prava na mešanje od strane jedne ili više država potrebno je da države u okviru Ujedinjenih nacija raspravljaju o ovom pitanju na demokratski način.

Danas vojna intervencija sve manje zavisi od odluka koje proizilaze iz starog međunarodnog poretka i struktura Ujedinjenih nacija, a sve češće je jednostrano diktiraju Sjedinjene američke države.⁶³ Sjedinjene američke države su preuzele ulogu sprovođenja vlasti međunarodne policije koja deli pravdu u ime svetskog prava i mira, smatraju Negri i Hart.⁶⁴ Čak i u novom svetskom poretku u kom je sve što je nacionalno dovedeno u pitanje, Sjedinjene američke države se smatraju nacijom koja brani svoje interese i svoj suverenitet. Američka nacija čuva svoj suverenitet i svoje pravo da raspolaže sobom. SAD koje su bile žrtva terorističkih napada postaju sudija i dželat za ceo svet. Sumnja o terorizmu je univerzalizovana i odobrena je „dozvola za svetski lov na teroriste“. Vojna doktrina SAD-a koja podrazumeva njihovo pravo na vojnu intervenciju protiv država koje smatraju pretnjom se opravdava kao legitimna samoodbrana.⁶⁵ Neokonzervativci Sjedinjenih američkih država teže da uvedu rat u ime reda, mira i nadnacionalnog prava. Kad bi njihov projekat uspeo svako bi mogao da bude prokazan kao neprijatelj, a suverenitet tog neprijatelja bi bio ukinut. „Ne odlučuje više objava rata neprijateljskoj državi nego suvereni sud ugrožene države, o identitetu (sledеćeg) neprijatelja, koji bi tako trebalo da očekuje vojnu intervenciju,“ kaže Bek.⁶⁶ Ove intervencije mogu da se smatraju kao instrumentalizovanje kosmopolitske retorike, retorike mira, ljudskih prava i svet-ske pravde, u svrhu nacionalne hegemonije. Bek naziva ovu zloupotrebu kosmopolitske misije „lažni kosmopolitizam“.⁶⁷ Kantova vizija

⁶³ *Empire, op. cit.*, I deo, glava II, str. 64.

⁶⁴ *Ibid.*, II deo, glava V, str. 227.

⁶⁵ *Pouvoir et contre-pouvoir à l'ère de la mondialisation, op. cit.*, glava I, str. 44.

⁶⁶ *Ibid.*, glava I, str. 45.

⁶⁷ *Ibid.*, glava I, str. 52.-53.

je pretpostavljala savez slobodnih suverenih država u kom nema jednog nadređenog koji ugrožava suverenitet ostalih.

Pravi kosmopolitizam ne negira nacionalnu autodeterminaciju, nego povezuje unutrašnji suverenitet i jedno otvaranje i odgovornost prema ostalim građanima sveta. On kombinuje autodeterminaciju i pripadnost jednoj naciji i državi sa priznavanjem drugih nacija i drugih država i njihovog prava na autodeterminaciju.⁶⁸ Pod nacionalnim pogledom koji počiva na jednakosti između suvereniteta i autonomije, gubitak autonomije u saradnji s drugim državama bi značio i gubitak suvereniteta. Ali ako sudimo o suverenitetu u odnosu na moć političke realizacije, međuzavisnost i saradnja, koji povlače gubitak autonomije povlače i dobitak stvarnog suvereniteta. Denacionalizacija i povezivanje između suvereniteta su u nacionalnom interesu.⁶⁹ Napuštanje određenih prerogativa suvereniteta ne znači gubitak nadležnosti da se rešavaju nacionalni problemi, nego otvara put rešenju ovih problema. Ne samo da se nacionalni suverenitet nadoknađuje transnacionalnim kooperativnim suverenitetom, nego se ponovo zadobija preko saradnje.⁷⁰

Evropska unija je primer transnacionalne međudržavne saradnje. Izgleda da princip saradnje najodlučnije obeležava politički sistem Evropske unije. Žan-Mark Feri (Jean-Marc Ferry) tvrdi da u Uniji ne postoji podređivanje država članica nadnacionalnoj vlasti, nego samo saradnja među njima.⁷¹ Transnacionalizacija dozvoljava razvijanje vlasti nacionalne države i jačanje vlasti država u odnosu na druge činioce, naročito u odnosu na ekonomiju, smatra Feri. Države članice i građani Evrope su prema Feriju dve potpore legitimiteta Unije kojima odgovaraju dva tipa suvereniteta, državni suvereniteti i narodni suvereniteti, u množini zato što Unija broji više država i više naroda.⁷² Što se sprovođenja suvereniteta tiče, državni suverenitet je podeljen (partagé). To je zajednički suverenitet (co-souveraineté) država koje pripadaju Uniji. Što se tiče izvora, narodni suverenitet je razdeljen (divisé), raspodeljen između različitih naroda. Suverenitet

⁶⁸ *Ibid.*, glava V, str. 428.- 429.

⁶⁹ *Ibid.*, glava III, str. 187.

⁷⁰ *Ibid.*, glava V, str. 328.

⁷¹ Jean-Marc Ferry, *Europe, la voie kantienne*, Les Editions du Cerf, Paris, 2005, glava IV, str. 157.

⁷² *Ibid.*, glava IV, str. 164. (Kada bi došlo do globalnog referenduma za sve narode Evrope, oni bi delali kao jedan narod, a suverenitet bi takođe bio jedan)

ipak ostaje jedan i nedeljiv, smatra Feri. Svaka država je nosilac dela suvereniteta, ali im suverenitet pripada samo u zajednici.⁷³

Evropska ideja najviše podseća na kantovsku ideju mirovne federacije slobodnih država. Evropska unija nije država, nego originalna i hibridna politička organizacija koja još nije dovršena. Njene granice još uvek nisu određene, njen politički put je još nesiguran. Ali ona uspeva istovremeno da zaštiti nacionalnu državu, naciju i nacionalni suverenitet i da se transformiše u jednu transnacionalnu organizaciju spremnu da izdrži izazov globalizacije. Regionalno udruživanje država je mogućnost koja se nalazi između dve krajnosti. Što se tiče suvereniteta, imamo s jedne strane viziju suvereniteta koja se transformisala u novi svetski poredak gde Sjedinjene američke države igraju privilegovanu ulogu čuvara nadnacionalnih normi. Njihova moć je velika, ali je pravo da je sprovede svuda na svetu sumnjivo. S druge strane imamo ukinute suverenitete propalih i slabih država koje nemaju moć koja je konstitutivni elemenat suvereniteta. Bez moći suvereno pravo države i prava individua koje nemaju državu da ih štiti su ugrožena to jest izgubljena. Obe mogućnosti isključuju mir. Previše slabi su ili u stanju rata ili u iskušenju da pribegnu terorizmu protiv ugnjetavanja od strane moćnih. Previše moćni ne prestaju da vode ratove u ime mira. Umesto reda njihove intervencije stvaraju mržnju, agresiju, očaj i izazivaju nova nasilja. Između ovih mogućnosti postoji i treća, mogućnost regionalnog udruživanja u kojoj države i dalje postoje, gde je nacionalni suverenitet podeljen, ali sačuvan, a možda čak i ojačan saradnjom. Udruživanje država ne mora da ukine i može da ojača nacionalni suverenitet, ali udruživanje između jednakih, jednako suverenih i slobodnih država, kakvo je predložio Kant, među kojima nema nadređenih i podređenih.

Međutim, i u regionalnim udruženjima država isto kao i u međunarodnim organizacijama, uprkos pravnom priznavanju jednakosti suvereniteta svih država postoji problem *de facto* razlika između država po snazi, pa i po suverenitetu. Izgleda da suverenitet država u stvarnosti nije apsolutan i jednak za svaku državu, nego da može da se stepenuje i da zavisi od toga koliko je država moćna. Suverenitet nije samo stvar prava, nego i moći. Suverenitet je moć države kvalifikovana pravom. Stvarnost političke moći prethodi svakoj legitimaciji. Bez legitimacije suverenitet bi bio puka sila, ali bez moći, koja je u osnovi

⁷³ *Ibid.*, glava IV, str. 156.

suvereniteta, prosta legitimacija ne bi ništa vredela. Prema različitim načinima da se legitimise suverenitet razlikujemo razne vrste suvereniteta, ali moć je uvek u osnovi svih njih. Mogli bismo da kažemo da su sve vrste suvereniteta, pa i nacionalni, zasnovane na moći. Iz teorija velikih autora kao što su Hobs i Spinoza učimo da bez moći nema suvereniteta, a bez suvereniteta nestaje i pravo države i prava njenih građana. Spinoza smatra da se pravo proteže dokle ide moć. Granice moći su granice suvereniteta, a kraj moći je kraj suvereniteta. Država koja nema moć nema ni suverenitet ni pravo i to je uništena država. Najmoćnija država je ona koja sledi zapovesti razuma, koja štiti mir i individualna prava i slobode. Moć ili pravo države koja ne poštuje zakone svoje sopstvene prirode i koja se okreće protiv svojih sopstvenih građana, se smanjuje i država se raspada, a ljudi se vraćaju u neorganizovano prirodno stanje gde se njihova prava poništavaju. Ako država nema moć i suverenitet unutar svoje teritorije ona nije suverena ni na spoljašnjem planu. Granice moći države su takođe granice njenog suvereniteta u međunarodnom poretku. Suverenitet država članica međunarodnih organizacija, vojnih saveza, transnacionalnih organizacija zavisi od njihove moći da brane svoju nezavisnost i da budu priznate od strane drugih. Ako neki nadređeni može u svakom trenutku da ukine suverenitet neke države, ne može da se smatra da je ona suverena. Ali time što se suverenitet deli ili sprovodi zajednički u transnacionalnoj saradnji između država, omogućava se da se ovaj suverenitet sačuva i ojača, pod uslovom da nema hegemonije jedne države ili grupe država.

Literatura

- Badie, Bertrand, *Un monde sans souveraineté*, Paris, Fayard, cop. 1999
- Balibar, Etienne, *Nous citoyens d'Europe?*, Paris, La Découverte, 2001
- Beaud, Olivier, *La puissance de l'Etat*, Paris, Presses Universitaires de France, c1994
- Beaud, Olivier, article „Souveraineté“, dans *le Dictionnaire de philosophie politique*, Philippe Raynaud et Stéphane Rials, Paris, Presses Universitaires de France, 2005
- Beck, Ulrich, *Pouvoir et contre-pouvoir à l'ère de la mondialisation*, Paris, Flammarion, département Aubier, 2003
- Canivez, Patrice, *Qu'est-ce que la nation?*, Paris, J. Vrin, 2004

- Defarges, Philippe Moreau, *Les grands concepts de la politique internationale*, Paris, Hachette, 1995
- Ferry, Jean-Marc, *Europe, la voie kantienne*, Paris, Les Editions du Cerf, 2005
- Habermas, Jürgen, *Après l'État-nation*, Paris, Fayard, 2000
- Habermas, Jürgen, *La paix perpétuelle, Le bicentenaire d'une idée kantienne*, Paris, Les Editions du Cerf, 2005
- Hardt, Michael, Negri, Antonio, *Empire*, Paris, Exils éditeur, 2000
- Hinsley Francis Harry, *Sovereignty*, Cambridge, Cambridge University Press, 1986
- Hobz, Tomas, *Levijatan*, Gradina, Niš, 1991.
- Kant, Emmanuel, *Métaphysique des mœurs*, Paris, Flammarion, 1994
- Kant, Immanuel, *Um i sloboda*, „Večni mir. Filozofski nacrt“, Ideje, Beograd, 1974
- Rousseau, Jean-Jacques, *Du contrat social*, Paris, Gallimard, 1964
- Senarclens, Pierre de, *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales*, Paris, Armand Colin, 1998
- Spinoza, *Traité politique*, J. Vrin, Paris, 1987

Jovana Ćirić

LA SOUVERAINETE A L'EPOQUE CONTEMPORAINE

Résumé

Le sujet de ce texte est le problème des limites et des transformations de la souveraineté nationale aux XXe et XIe siècles, à l'égard de l'association des Etats - Nations aux organisations internationales et aux alliances militaires et à l'égard des phénomènes transnationaux, supranationaux et de la mondialisation. L'interdépendance des Etats associés diminue leur indépendance et l'expansion des phénomènes transnationaux échappe au contrôle de l'Etat – Nation. La souveraineté nationale est mise en question et il faut la réexaminer. D'abord nous nous rappelons du projet pour la paix perpétuelle kantienne qui préconise et inspire l'association des Etats à l'époque contemporaine, ensuite nous traitons le problème de la souveraineté des Etats-Nations qui sont les membres des organisations internationales et des alliances militaires créées au XXe siècle et enfin, le problème de la souveraineté nationale à l'égard de la mondialisation et de l'association des Etats en régions.

Mots-clefs: la souveraineté nationale, l'Etat–Nation, la légitimation démocratique, l'indépendance, l'interdépendance et la coopération, les organisations internationales, la mondialisation, le droit d'ingérence.